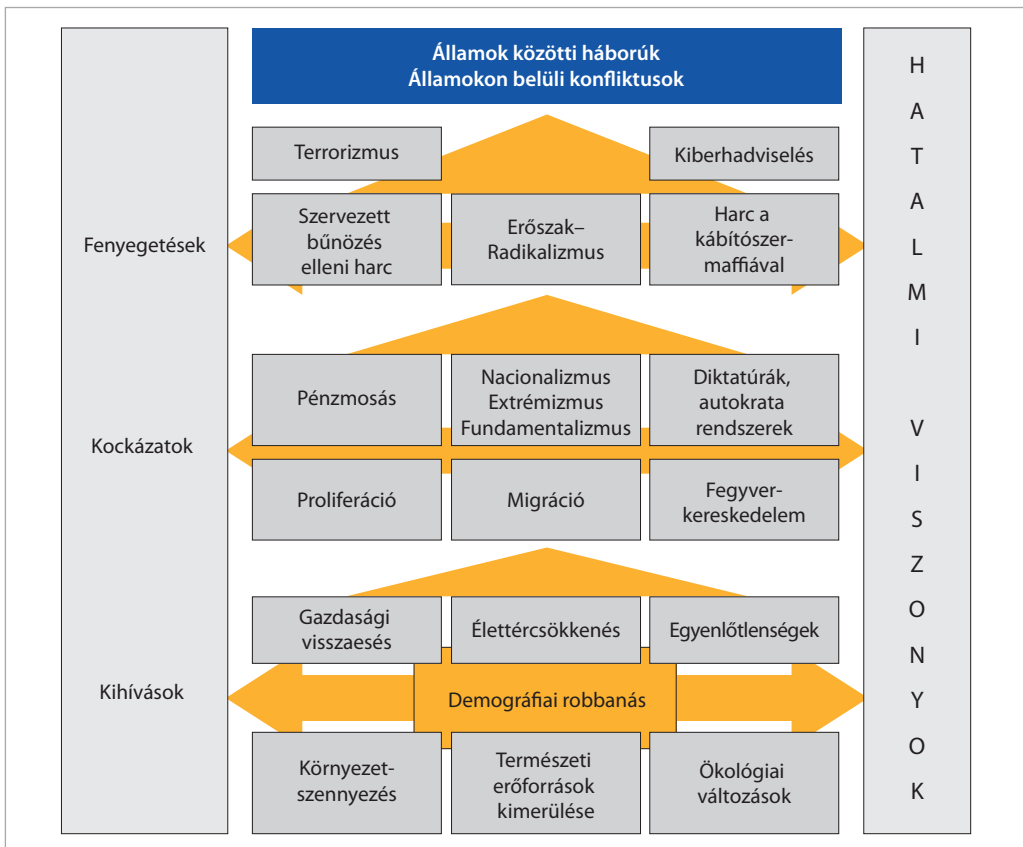

5. Napjaink (új típusú) kihívásai, kockázatai és fenyegetései

5.1. Elméleti alapok

A biztonságpolitikai és nemzetbiztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések általában azok a helyzetek és állapotok, amelyek negatív hatással vannak a biztonság egyes dimenzióira. Tekintjük át a fogalmakat.

8. ábra: A kihívások, kockázatok és fenyegetések

Forrás: Resperger István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során*. Doktori értekezés, Budapest, ZMNE, 2002. 152

Fogalmak

A kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelynek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

A kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

A fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére.

Az érdekek képviselésének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét. Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, a kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekintem, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak intenzitásuk szerint egymásra épülve jeleníthetők meg, egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezve. Jellemükből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők, ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de gyakran egymással átfedésben, összemosódva jelennek meg, és a külső környezeti jellemzők (például a politikai, gazdasági viszonyok) függvényében képlekenyen változhatnak.

5.2. Konfliktussal, konfliktusmegelőzéssel, válsággal, válságkezeléssel kapcsolatos elméleti alapok

A témával kapcsolatos fogalmakat, meghatározásokat és definíciókat az államközi kapcsolatok viszonyának formáin keresztül közelítem meg. A szakirodalom alapvetően az esetek többségében négy állapotot különböztet meg:

- békeállapot;
- válsághelyzet;
- katonai természetű veszélyeztetés;
- konfliktuskezelés utáni békeállapot.

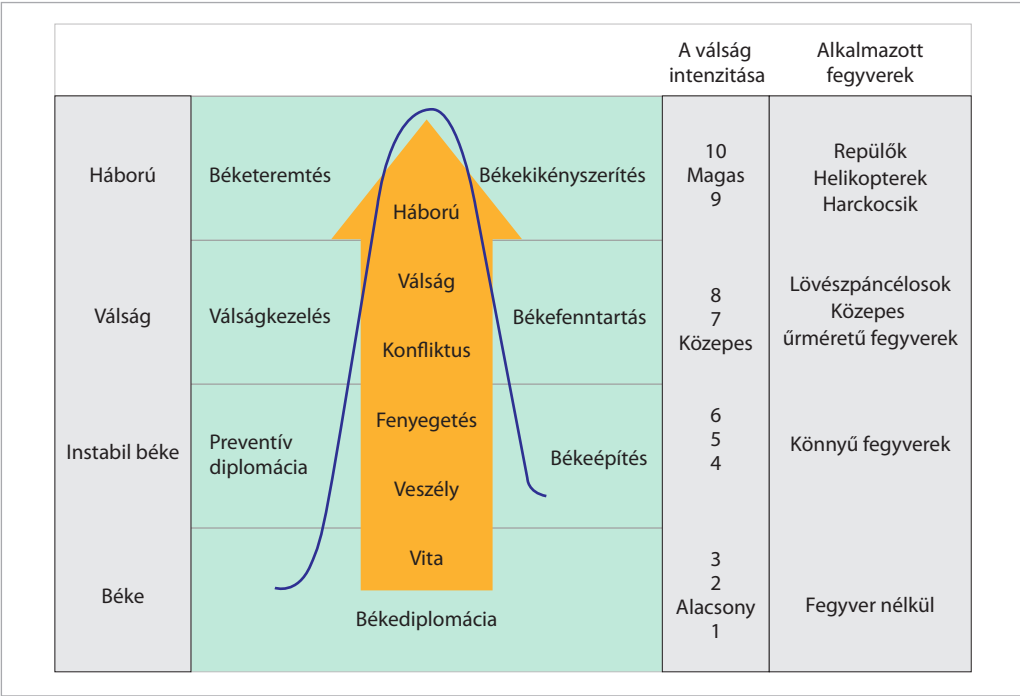
A *békeállapot* jellemzője, hogy az államok és/vagy az országcsoportok közötti kapcsolatok a kölcsönös bizalmon és az egyetértésen alapulnak a közös érdekek és a valós értékek figyelembevételével.

A *válsághelyzet* jellemzője, hogy a jó kapcsolat valamilyen vita vagy érdek-, illetve értékütközés következtében megromlik, feszültség keletkezik a résztvevők között, akik valamilyen (politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai) eszközzel megpróbálják a kialakult helyzetet befolyásolni.

A *katonai természetű veszélyeztetésről* akkor beszélhetünk, ha a válsághelyzet megoldására tett politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb lépések nem járnak eredménnyel, és a felek között

a viszony tovább romlik. Ez katonai természetű nyomásgyakorlás, erődemonstráció, provokációk, csapatösszevonások és határsértések formájában nyilvánul meg.

A *konfliktus utáni békeállapot* jellemzője, hogy a béke fenntartása és megerősítése érdekében általában olyan intézkedéseket léptetnek érvénybe, amelyek megakadályozzák az esetleges konfrontációkat. A feszültségcsökkentő intézkedések elhúzódó alkalmazása azonban a végleges békeállapot létrejöttét késleltetheti. Michael S. Lund feltételezése alapján¹ – főként a diplomáciai, a politikai, a nemzetközi szervezetek és a katonai erő lépéseit tekintve – egy konfliktus szakaszai diagramszerűen ábrázolhatók.

9. ábra: A válság szakaszai, intenzitása és az alkalmazott fegyverek típusai

Forrás: Resperger István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során*. Doktori értekezés, Budapest, ZMNE, 2002. 151.

5.3. A válságkezelés új megközelítése

A korábbi, Lund-féle válsággörbe változásait nyomon követve készítettem el a válságtípusok és a válságok intenzitás szerinti besorolását.

A 9. ábra csak a békeműveleteket tartalmazza, de a jelenkor biztonsági környezete azt mutatja, hogy többféle válsaggal kell szembenéznünk. A másik fontos érv a 9. ábra további bővítése mellett, hogy az csak az állami szereplők figyelembevételével készült. A nem állami szereplők

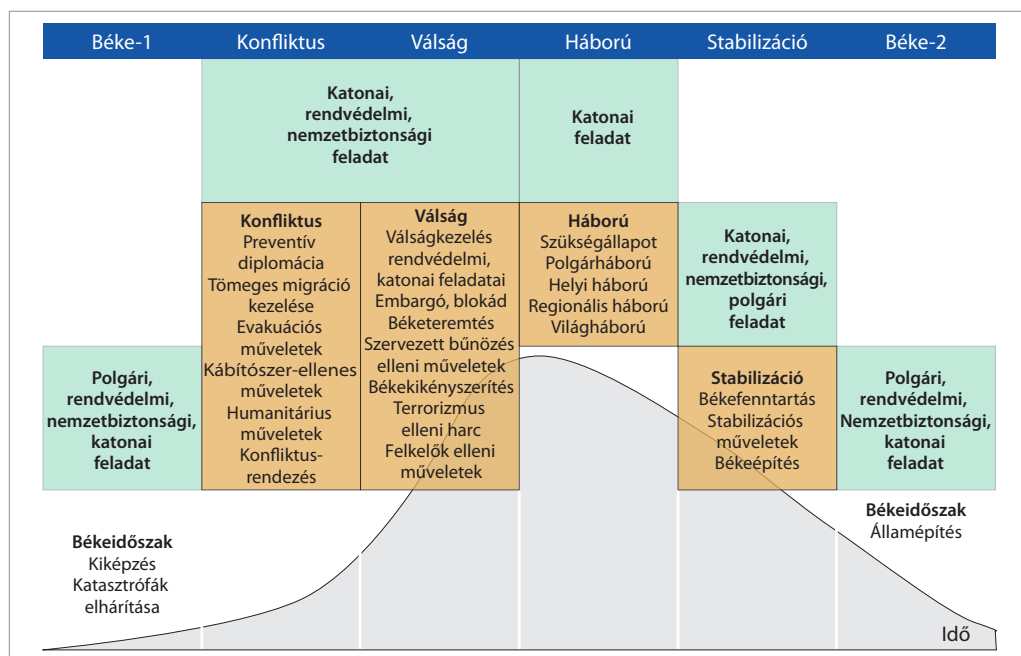
¹ Michael S. Lund: *Preventing violent conflicts. Strategy for preventive diplomacy*. Washington DC, United States Institute of Peace Press, 1996.

egyre nagyobb térnyerése – Iszlám Állam, felkelők, lázadók, szervezett bűnözők – azonban azt mutatja, hogy a konfliktusokban egyre többször legalább az egyik oldalon nem állami fél az aktor. A másik indok pedig, hogy megváltozott a válságok intenzitása, kiterjedése, így a kezelésük egyre bonyolultabbá, többszereplőssé vált. A korábbi „tisztá” katonai, belbiztonsági válságok helyébe az összetettebb, több állami és nem állami szereplőt igénylő kockázatok kerültek. A nemzetbiztonsági, a rendvédelmi, a katonai és a polgári szereplők a legtöbbször együtt dolgoznak a válságok kezelésén, elhárításán és a konfliktus utáni feladatok megoldásában. A legjobb példája ennek talán a napjainkban is zajló tömeges illegális migráció okozta veszélyhelyzet kezelése. Ebben a szituációban a kormányzati intézkedések alapján Magyarország ideiglenes biztonsági határzárat telepített a veszélyeztetett irányok, határszakaszok lezárására. A honvédelmi és rendvédelmi tárca a nemzetbiztonsági szolgálatokkal, a nem állami szervezetekkel, a nemzetközi segítségnyújtókkal együttműködésben kezeli a térséget veszélyeztető problémát. Ha áttekintjük az állami szereplők előtt álló kihívásokat, a következő sokrétű feladatokat körvonalazhatjuk egy ilyen típusú válság kezelése során. A polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok fő feladata információk szerzése a tömegeket kibocsátó országokról, a válságokról, a területről, a lakosságról, a migrációs útvonalak, nemzetközi embercsempész- és szervezett bűnözői körök felderítése. A rendvédelmi és katonai erők feladata a határ műszaki biztosítása, a műszaki záruk ellenőrzése, járőrözés, a Magyarország területére jogosulatlanul belépők feltartóztatása. A nemzetközi segítségnyújtó szervezetek és nem állami szervezetek pedig a migránsok ellátására és segítésére összpontosítanak.

A 10. ábra a különböző típusú műveleteket (a migráció kezelésében történő részvétel, a kábítószer, a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni tevékenység) és a tipikus békeműveleteket tartalmazza (preventív diplomácia, béketeremtés, -kikényszerítés, -fenntartás, -építés). A konfliktus, a válság, a háború, a stabilizáció és a béke állapotához a megfelelő katonai, rendvédelmi, nemzetbiztonsági és polgári tevékenység tartozik.

- Az *első lépésben* a béke, célként a stabilitás jelenik meg, békeidőszakra jellemző kiképzéssel, fegyverhasználat nélkül.
- A *második rész*, a konfliktus időszaka tartalmazza a migráció és a kábítószer elleni tevékenységet.
- A *harmadik lépéscsoport* a válságkezelés rendvédelmi, nemzetbiztonsági és katonai feladatait valósítja meg.
- A *negyedik szakaszban* pedig az embargó, a blokád, a szervezett bűnözés elleni harc, a legmagasabb pontjaként pedig a béketeremtő akciók jelennek meg.

Ezen feladatok egyike sem csak a fegyveres erő tevékenységére jellemző, hiszen a sokoldalú válság sokoldalú megközelítést, sokszereplős tevékenységet igényel. A háború fázisa a legrövidebb, ugyanakkor a legnagyobb intenzitású szakasz, a bevetett erők, a fegyverek típusa szerint is. A deeszkaláció időszakát a békefenntartás, a békeépítés, a stabilizációs műveletek és a tanácsadás, kiképzés feladataival jellemezhetjük. Jellemzően ekkor történik a katonai erők kivonása, a feladatok átadása a rendvédelmi és a polgári szervezetek részére. A cél a béke stabilizálása, az államépítés feladatainak biztosítása. Ilyenkor a hagyományos rendészeti feladatok, a belrend, a közbiztonság megteremtése és fenntartása kerül előtérbe.

10. ábra: A műveletek és intenzitásuk

Forrás: Resperger István: *A válságkezelés új megközelítése*. *Hadtudományi Szemle*, 9. (2016), 3. 50.

Az egyes műveletek nemcsak egy fázisban, hanem minden időszakban jelen lehetnek. Ilyenek például a kábítószer-ellenes műveletek, a szervezett bűnözés elleni küzdelem vagy a migráció kezelése. Fontos megjegyezni továbbá, hogy a különböző típusú válságfajták hosszú időszakot ölelhetnek fel, illetve egyes típusok több időszakon keresztül is folyhatnak. Ilyenek a migráció kezelése, a kábítószerellenes műveletek, a szervezett bűnözők elleni küzdelem, a humanitárius műveletek, a blokád, az embargó vagy a terrorizmus elleni küzdelem.

A kialakuló válságokra vonatkozó jogszabályokat a magyar jogrendben az Alaptörvény tárgyalja,² a különleges jogrend időszakánál.³ A *békeidőszakra* vonatkozó rendelkezések az Alaptörvény 45. cikke mellett a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a *különleges jogrendben* bevezethető intézkedésekről⁴ szóló 2011. évi CXIII. törvényben találhatók. A *migráció kezelésében* való részvételt a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter határozza meg, a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről szóló 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítás⁵ keretében. A *terrorveszélyhelyzetre* az Alaptörvény 51/A. cikke, a *váratlan támadás esetére* az Alaptörvény 52. cikke, a *megelőző védelmi helyzetre* az Alaptörvény 51. cikke, a *szükségállapot* időszakára az Alaptörvény 50. cikke,

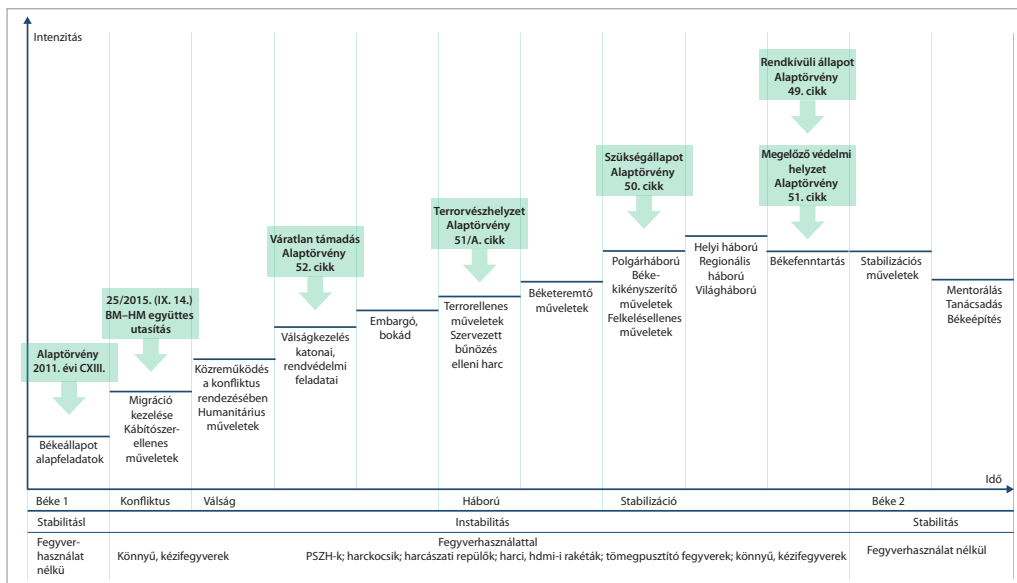
² Magyarország Alaptörvénye.

³ Magyarország Alaptörvénye, 48–52. cikk.

⁴ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

⁵ A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről.

a *rendkívüli állapotra* az Alaptörvény 49. cikke írja elő a feladatokat. A katonai feladatokat a nemzeti biztonsági stratégia, a nemzeti katonai stratégia, a doktrínák és a szabályzatok részletesen meghatározzák (11. ábra).

11. ábra: A műveletek intenzitása, fázisai és a magyar jogi szabályozás

Forrás: Resperger István: [A válságkezelés új megközelítése](#). *Hadtudományi Szemle*, 9. (2016), 3. 52.

5.4. A 21. század biztonsági kihívásai

5.4.1. A demográfiai robbanás és következményei

A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Bolygónkat 2017-ben mintegy 7,5 milliárd⁶ ember lakja. 2050-re a népesség várhatóan 9,8 milliárdra nő, 2100-ra ez a szám már 11 milliárdra emelkedhet.⁷ A legnagyobb gondot Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése és Európa népességének csökkenése és elöregedése okozza. A demográfiailag gyorsan fejlődő országokat a 3. táblázat mutatja be: újabb országok kerülnek demográfiailag fejlődő szakaszba, mint Irán, India és Brazília.⁸

⁶ Központi Statisztikai Hivatal: [A világ népessége kontinensek szerint, 1950–2100](#).

⁷ Központi Statisztikai Hivatal: [Népesség, népmozgalom \(1900–\)](#).

⁸ A [Strategic trends programme](#). *Global strategic trends – Out to 2045* című jelentés óriási erőközpontként jelöli meg Kínát, Indiát, feltörekvő új hatalmakként Brazíliát, Törökországot és Iránt.

3. táblázat: Egyes országok demográfiai fejlődése

Ország	Átlagéletkor 2010-ben (év)	Átlagéletkor 2020-ban (év)	Átlagéletkor 2030-ban (év)	Demográfiai fejlődési szakasz
Brazília	29	33,2	35	2000–2030
India	26	28,7	32	2015–2050
Kína	35	38,4	43	1990–2025
Irán	26	31,7	37	2005–2040
Oroszország	39	40,3	44	1950–2015
USA	37	38,5	39	1970–2010

Forrás: Global Trends 2030: Alternative Worlds. 24.

A népességnövekedés az egyes földrészeket eltérő módon érinti. Az afrikai kontinens népessége 1950 óta 5,5-szeresére nőtt, Latin-Amerikáé és a Karib-szigeteké, valamint Ázsiáé és Óceániáé pedig több mint 3-szorosára. Észak-Amerika lakossága mindeközben a duplájára emelkedett. A legkisebb növekedés Európában következett be, mindössze 1,4-szeres gyarapodással.⁹

Mindez átrajzolta a Föld népességének kontinensek közötti megoszlását. 1950-ben Ázsia lakossága tette ki a világ népességének 55%-át, ez 2017-ben 60%-ra (4,5 milliárdra) emelkedett. Afrika népességének részesedése ugyanezen időszak alatt 9-ről 17%-ra (1,3 milliárdra) nőtt. 2050-ben a fejlettebb világ lélekszáma várhatóan a 2000-es szint közelében alakul, a fejlődő országoknak viszont már legalább 7,8 milliárd lakosa lesz. (Tehát 1:6,5 arány prognosztizálható.)¹⁰

Európa 1950-ben a Föld népességének még több mint egyötödét adta, napjainkban – 742 millió fővel – alig az egytizedét teszi ki. A másik három földrész (Latin-Amerika és a Karib-szigetek, Észak-Amerika és Óceánia) együttes részaránya változatlanul 14% maradt. A világ két legnépesebb országában, Kínában és Indiában a Föld lakosságának 19%-a (1,4 milliárd fő), illetve 18%-a (1,3 milliárd fő) él. A két ázsiai országban külön-külön is többen élnek, mint a három legkisebb lakosságú kontinensen együttvéve. Az Eurostat adatai¹¹ szerint az unió 28 tagországának népessége 2016. január 1-jén 510,3 millió fő volt. A népességnövekedés 1960 óta töretlen, és összességében az elmúlt több mint fél évszázadban közel 104 millió fővel, 20%-kal emelkedett az unióban élők száma. Az Eurostat által készített prognózis alapváltozata szerint az unió népessége a 21. század közepéig – lassú ütemben – folyamatosan növekedhet: 2045-ben elérheti maximumát, 529,1 millió főt. Ezt követően a trend lassú csökkenésbe, majd stagnálásba mehet át, 2080-ra az unió lakossága 518,8 millió főre mérséklődhet. 2080-ban az Eurostat számításai szerint 82,4 millió fős lakosságával a jelenlegi tagországok közül az Egyesült Királyság lehet a legnépesebb (Franciaországot megelőzve). Magyarország a 8,7 millióra becsült lélekszáma alapján megőrizheti a 13. helyét a rangsorban, miközben részaránya 1,9%-ról 1,7%-ra csökkenhet.¹² 1800-ban például a Föld teljes népességének csak 3–5%-a volt városlakó, 2000-re ez már 47%-ra nőtt. Ma már az emberiség többsége városokban él. 2030-ra – egy ENSZ-előrejelzés szerint – közel 5 milliárd fő lesz városlakó, azaz az akkori teljes népesség legalább 60%-a.¹³

⁹ Központi Statisztikai Hivatal: *Népesség, népmozgalom (1900–)*.

¹⁰ Kaiser Ferenc: *A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. Nemzet és Biztonság*, 4. (2011), 8. 27–36.

¹¹ *Népességszerkezet és a népesség előrejedése. Ec.europa.eu*, 2017. december 5.

¹² Központi Statisztikai Hivatal: *Népesség, népmozgalom (1900–)*.

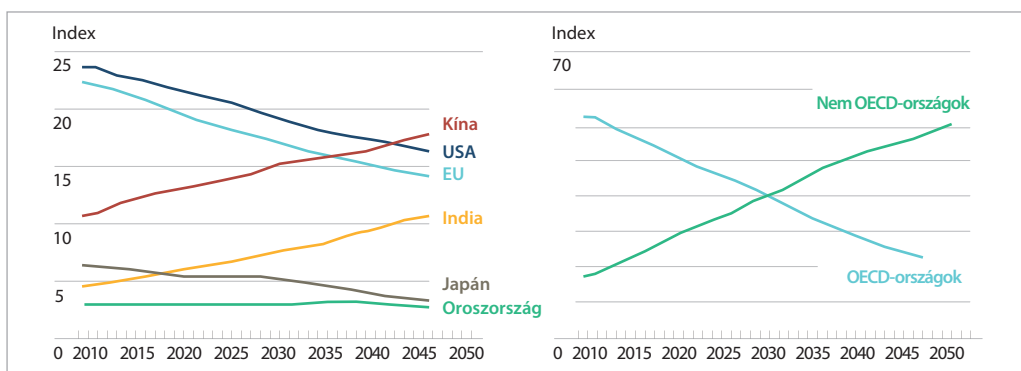
¹³ Kaiser(2011): i. m. 27–36.

A vallási adatokat és arányokat tekintve a világ népessége a 4. táblázatban vázoltak szerint oszlik meg, és arányaiban így változhat majd.

4. táblázat: A nagyobb vallási csoportok híveinek száma és százalékos aránya a Föld népességén belül

	2010	2050	2070	2100
Keresztények	2,16 milliárd fő 31,4%	2,92 milliárd fő 31,4%	3,96 milliárd fő 32,3%	3,78 milliárd fő 33,8%
Muszlimok	1,6 milliárd fő 23,2%	2,76 milliárd fő 29,7%	3,93 milliárd fő 32,3%	3,91 milliárd fő 34,9%
Vallás nélküliek	1,13 milliárd fő 16,4%	1,23 milliárd fő 13,2%	1,16 milliárd fő 10,5%	1,0 milliárd fő 9,0%
Hinduk	1,03 milliárd fő 15%	1,38 milliárd fő 14,9%	1,56 milliárd fő 14,1%	1,68 milliárd fő 15,2%
Buddhisták	487,76 millió fő 7,1%	486,27 millió fő 5,2%	423,3 millió fő 3,8%	224,2 millió fő 2,0%
Törzsi vallások	404,69 millió fő 5,9%	449,14 millió fő 4,8%	453,4 millió fő 4,1%	459,7 millió fő 4,2%
Zsidók	13,86 millió fő 0,2%	16,09 millió fő 0,2%	17,9 millió fő 0,15%	19,0 millió fő 0,17%
A világ népessége összesen	6,895 milliárd fő 100%	9,307 milliárd fő 100%	11,05 milliárd fő 100%	11,072 milliárd fő 100%

Forrás: The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050

12. ábra: Az új, többkomponensű globális hatalom mutatói alapján számított hatalmi sorrend változásai 2050-ig

Forrás: Global Trends 2030: Alternative Worlds

A többkomponensű hatalom mutatói alapján (gazdasági, katonai, informatikai) 2030 lesz a váltópont a fejlett (OECD) és a fejlődő országok sorrendjében. 2030-tól az USA, Japán és Európa országai lefelé haladnak a listán, míg India, Kína és Oroszország felfelé indul.

A Magyarországra vonatkozó adatok szerint hazánk sajnos az elöregedő és fogyó nemzethez tartozik. Összességében a tíz évvel ezelőtti népszámlálások eredményeihez viszonyítva a Kárpát-medence lakosságszáma csökkent, és a csökkenés nagysága meghaladta az 1,1 milliót. A régióban kivétel nélkül csökkent a magyaron kívüli jelentősebb államalkotó nemzetek tagjaiként összeírtak létszáma is. A világ-, de főleg az európai trendet követve a demográfia

dimenziójában, hasonlóan alakul Magyarország helyzete, hiszen az előregedés, a fogyás lesz jellemző hosszú távon.

A lakosság létszámának alakulása a következő volt: 1900: 6,854; 1950: 9,293; 1989: 10,421; 2017: 9,798 millió fő. A jelenlegi migrációs trendek fennmaradását feltételezve a lakosság száma 2020-ban 9,2 és 9,5 millió között, 2050-ben 7,5 és 8,7 millió között alakul majd. A 65 éven felüliek aránya a mai 16,9%-ról 2020-ig elérheti a 20,5%-os értéket. Az idős népesség eltartottsági jelzőszáma – amely az idősek számát a 15–64 évesek arányában fejezi ki – 24,6%, és ez az előrejelzések szerint 2050-re megkétszereződhet. Az ország öregedési indexe 126,1 – ez azt jelenti, hogy 100 fő 0–14 év közötti személyre 126 fő 65 éves és annál idősebb ember jut.¹⁴

5.4.2. Az élelem, a víz, az ásványkincsek és az energiahordozók hiánya

5.4.2.1. Élelmiszerhiány

A demográfiai robbanás miatt a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent. Az előrejelzések szerint 2030-ra 60%-kal nő a világ szükséglete élelmiszerből, takarmányból és rostanyagból. A Világbank szerint a világnak 50%-kal több ételt kell termelnie, hogy 2050-ig az emberiséget táplálni tudja. Az éghajlatváltozás több mint 25%-kal csökkentheti a terméshozamot.¹⁵ Ennek következtében Ázsiában és Afrikában 700–800 millió ember alultáplált.¹⁶

5.4.2.2. Vízhíány

Az élelmezés problémakörével szoros összefüggésben van az ivóvízkészlet feltárásának és elosztásának kérdésköre. Ahogy nő a Föld népessége, úgy nő az ivóvíz iránti igény. Sőt, a vízfelhasználás kétszer gyorsabb ütemben nőtt az elmúlt száz évben, mint a lakosság. A világ folyórendszereinek mára csaknem a fele károsodott valamilyen mértékben, és egyes folyók nem érik el az óceánt, kiszáradnak. Napjainkra a folyók csaknem 70%-ánál csökkent a vízhozam világszerte. A folyók, tavak apadásának egyik oka az éghajlatváltozás, amely módosítja a csapadék eloszlását, fokozza a párolgást. Az ENSZ szerint 2040-re már 30%-kal nagyobb lesz az ivóvíz iránti kereslet, mint a kiaknázzható készletek. Egyetlen kilogramm rizs előállításához legalább 5000 liter vízre, a kávé esetében viszont már 22 ezer liter vízre van szükség. Bolygónk vízkészleteinek csak 2,5%-a az ember számára hasznos édesvíz. Ennek is a 69%-a gleccserekben és a sarkkörök állandó hó- és jégtakaróiban van, további 30%-ot pedig olyan föld alatti vízkészletek rejtnek, amelyekhez egyelőre vagy lehetetlenség hozzáférni, vagy kiaknázásuk túl energia- és költségigényes lenne.

2025-ben 2,4–3,4 milliárd ember olyan országban fog élni, amely vízstresszes (*water-stressed*), azaz az 1 főre eső vízmennyiség nem éri el az 1700 köbmétert évente. Többnyire afrikai, közkeleti, dél-ázsiai országokról és Észak-Kínáról van szó. Világszerte 200 főbb folyórendszeren osztozik két vagy több állam, ezek legtöbbször elosztási viták tárgyát képezik. Mind a felszíni, mind

¹⁴ Központi Statisztikai Hivatal: [Eurostat statikus táblák](#). Ksh.hu.

¹⁵ A [World Perspective on Food Shortages](#). Financial Times, 2017. február 21.

¹⁶ David J Smith: *If the world were a village*. London, Bloombury Edication, 2011.

a föld alatti vízkészletek elosztásából származó konfliktusokra jó példákat szolgáltat a Közel-Kelet (a Jordán, a Nílus, a Tigris és az Eufrátesz).

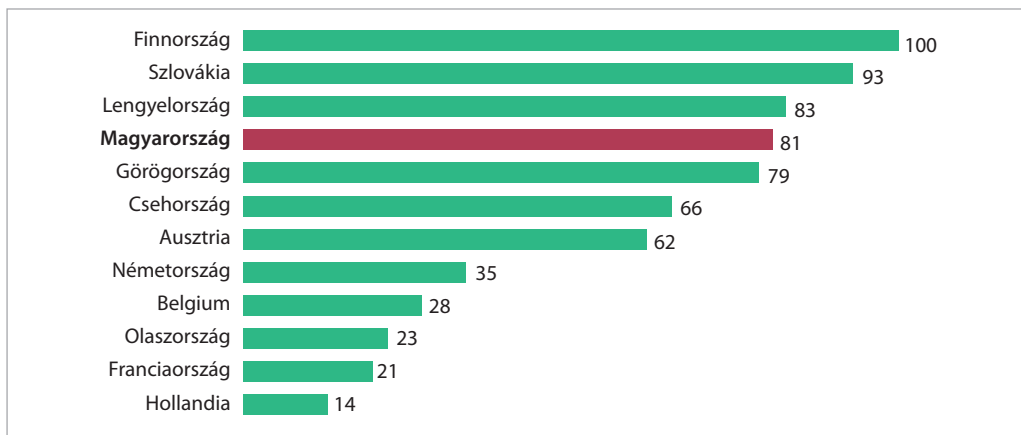
5.4.2.3. Növekvő nyersanyagigény

A Természetvédelmi Világalap *Élő bolygó* jelentése szerint a világnak 50%-kal több megújuló erőforrásra lenne szüksége, mint amennyit a Föld fenntartható módon nyújtani tud. Jelenleg évente 60 milliárd tonna erőforrást használnak fel világszerte – körülbelül 50%-kal többet, mint alig 30 évvel ezelőtt. 2000-ben egy Észak-Amerikában élő ember minden egyes nap 88 kg erőforrást használt el, míg Európában ez a szám napi 43 kg volt, Latin-Amerikában pedig napi 34 kg.

A világ számára szükséges stratégiai nyersanyagok eloszlása sem egységes. A szükséges stratégiai nyersanyagok – mint a kobalt, króm, platina, antimon, uránium, mangán és volfrám – kitermelése és elosztása vitákat, konfliktusokat generálhat.

5.4.2.4. Az energiahordozók kimerülése

1981 és 2010 között a világ elsődleges energiafelhasználása 82%-kal nőtt, azaz az energiafogyasztás a 6,6 milliárd tonna kőolajnak megfelelő értékről 12 milliárd tonnára ugrott. 2011-ben 5,6%-kal bővült a globális energiafogyasztás – erre 1973 óta nem volt példa. 2030-ra az előrejelzések 16,5 milliárd tonnára becsülik az energiaigényt kőolaj-egyenértékben számolva, miközben a fogyasztó kőolajkészletek ellenére jelenleg még közel 85–90%-os a fosszilis (nem megújuló) források aránya a világ energiafogyasztásában.¹⁷

13. ábra: Az európai országok függése az orosz gáztól. Az orosz gáz aránya a csővezetékeken érkező energiahordozó százalékában.

Forrás: Zsuga János: *Magyarország energiabiztonsága*. Előadás az „Energiabiztonság, nemzetbiztonság” konferencián. NKE, Budapest, 2012.

¹⁷ Föld Napja Alapítvány: [Túlhasználat](http://Tulhasznalat.Fna.hu). *Fna.hu*.

A gáz 69 évig, az olaj 79 évig – más források szerint 92 évig –, a barnakőszén 173 évig, a fekete-kőszén 102 évig áll az emberiség rendelkezésére. Ezek elfogyása után új energiahordozókra lesz szükség.

5. táblázat: A világ kőolaj- és földgáztartalékai és azok aránya

	Kőolajtartalékok mennyisége (1000 millió tonna)	Aránya a világ tartalékaiból (%)	Földgáztartalékok (milliárd m ³)	Aránya a világ tartalékaiból (%)
Észak-Amerika	36,3	14,1	12,9	6,5
Dél- és Közép-Amerika	50,9	18,7	8,0	4,0
Európa	1,9	0,8	3,4	1,7
Afrika	16,6	7,2	14,9	7,5
Közel-Kelet	112,9	48,1	75,6	38,0
Oroszország és térsége	19,8	8,4	64,2	32,3
Ázsia és a Csendes- óceán	6,1	2,6	17,7	8,9
Az USA kőolaj- és földgázfelhasználása és importja				
	12 232			
USA termelése	1000 barrel/nap (1 barell: 158,3 l)	13	920,9 milliárd m ³	23,0
	9094		73,3 milliárd m ³ (vezetéken)	7,4
USA importja	1000 barrel/nap	15,3	1,5 milliárd m ³ (cseppfolyós gáz)	0,1
	19 400			
USA felhasználása	1000 barrel/nap	19,7	846,6 milliárd m ³	21,5

Forrás: BP Statistical Review of World Energy, 2019

A nukleáris energia rendszerbe állítása lassította az energiahordozók kiaknázásának ütemét, de számtalan újabb, megoldatlan kérdést vetett fel. A világ atomreaktorainak száma folyamatosan növekszik, napjainkban mintegy 440-re tehető. A hazánk területén található elsődleges (primer) energiahordozók az ország energiaigényének 50%-át adják. A nukleárisenergia-termelést is figyelembe véve a villamosenergia-függőségi mutatónk 60%. Az energiahordozók terén az importunk 2012–2013-ban 78,2%, 2021–2022-ben 93,3% lesz földgáz tekintetében, az összes energiafüggőségünk 62,5%.¹⁸

¹⁸ Zsuga János: Magyarország energiabiztonsága [Előadás]. Energiabiztonság, Nemzetbiztonság konferencia. Budapest, NKE, 2012. november 25.

5.5. A világ kockázatai

5.5.1. Migrációs világtrendek, statisztikák

A világ több mint 7 milliárdos népessége gyarapszik és fiatalodik: 2050-re megközelíti a 9,8 milliárdot. A kialakult fejlettségi különbségek, konfliktusok és katasztrófák hatására a migráció több mint 150 millió embert érint világszerte. Bár a migráció volumene növekedett, a világ népességének csak kevesebb mint 3%-a élt egy évnél hosszabb ideig a hazáján kívül. A kutatások világszerte a migrációs nyomás erősödésére számítanak.¹⁹

2014 végére érte el a menekültek száma világviszonylatban a második világháború idején tapasztalt szintet: 59,5 millió főt.²⁰ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (*United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*) statisztikái szerint többségében üldözés, erőszak vagy az emberi jogok megsértése miatt voltak kénytelenek elhagyni a hazájukat. 2013-ban ez a szám még 8,3 millió fő volt. A belső menekültek száma Szíriában 7,6 millió fő, Kolumbiában 5,7 millió fő, a Kongói Demokratikus Köztársaságban 2,6 millió fő, Nigériában 1,2 millió fő, Szudánban pedig 900 ezer fő.²¹

Az Európába irányuló fő migrációs útvonalak a szárazföldön: Törökország–Görögország–Macedónia, Szerbia–Magyarország/Horvátország. A tengeri útvonalak irányai: Nyugat-Afrika–Kanári-szigetek, Észak-Afrika–Szicília–Olaszország, Törökország–Görögország, Észak-Afrika–Spanyolország, Líbia–Olaszország, Egyiptom–Olaszország. Az európai közösség a tengeri útvonalak ellenőrzése, a migránsoknak való segítségnyújtás céljából több műveleti területen állomásoztat haditengerészeti erőket: Görögország, Olaszország, Gibraltár, Szardínia, Líbia. Ezek mellett két nagy műveletet vezetett *Mare Nostrum* és *Triton* fedőnévvel.

5.5.2. A vírusok és betegségek okozta világjárványok hatása

A Covid-19-járvány pontos kezdete nehezen megállapítható. Ismert tény, hogy 2019. december 12-én a kínai Vuhanban került kórházba az első beteg az akkorra már tömeges méreteket öltött tüdőgyulladás-járvány áldozatai közül. A tünetek alapján a kórház egyik orvosa, Li Ven Liang figyelmeztette kollégáit, hogy a betegség leginkább a 2002–2003 telén tapasztalt SARS-járványra emlékeztet. A SARS (*severe acute respiratory syndrome – súlyos heveny légzőszervi tünetegyüttes*) denevéreredetű koronavírus, SARS-CoV okozta megbetegedés.

Bár a kínai hatóságok először megrovásban részesítették a „rémhírt terjesztő” orvost, a későbbiekben kórházba került betegek tünetei, illetve a járvány kialakulásának és lefolyásának körülményei egyre inkább valószínűsítették a SARS-járvánnyal való rokonságot. Ezért egy december 26-án kórházba került beteg légúti váladékából célzott, a koronavírusok kimutatására irányuló molekuláris diagnosztikai vizsgálatot végeztek, amely igazolta Li Ven Liang elméletét.

A további vizsgálatok kimutatták, hogy a megbetegedéseket okozó vírus – bár valóban nagy hasonlóságot mutat a SARS-éval – új, eddig nem ismert kórokozó. Ezt követően javasolta a Nemzetközi Vírustaxonómiai Bizottság Koronavírus Munkacsoportja a SARS Koronavírus 2 (SARS-CoV-2) elnevezést.

¹⁹ OECDiLibrary: [International Migration Outlook 2018](#).

²⁰ Smith (2011): i. m.

²¹ Smith (2011): i. m.

A probléma nagyságának felismerését nehezítette, hogy új, korábban ismeretlen kórokozóval került szembe az egészségügyi ellátórendszer. Ezért fordulhatott elő, hogy bár az első megbetegedéseket már valamikor 2019 novemberében regisztrálták, csak december 31-én jelentették a járványt a WHO-nak, illetve 2020. január 7-én sikerült azonosítani a kórokozót. A várost és az érintett kínai tartományt pedig további két héttel később, január 23-án zárták le (karanténolták). Ez a mintegy két hónap késedelem tette lehetővé, hogy a járvány a tartományon, sőt Kínán kívül is megjelenjen. A betegség gyors terjedése miatt a WHO 2020. január 30-án nemzetközi egészségügyi vészhelyzetet hirdetett.

Az első nagyobb, Kínán kívüli járványgócot Olaszországban azonosították 2020. február 20-án. Az egyes számú olasz beteg járványügyi kapcsolatainak feltárása során azonban nem találtak határon túl vezető szálát, ezért már akkor feltételezhető volt, hogy a vírus korábban bejuthatott az országba. A járvány további alakulása megerősítette ezt a feltételezést. Az olasz betegek számának drámai emelkedésével párhuzamosan a világ egyre több országában azonosítottak új koronavírusos megfertőződött személyeket. A WHO a betegek egyre növekvő számára, a lefolyás súlyosságára és a földrajzi kiterjedésre tekintettel 2020. március 11-én világjárvánnyá (pandémiává) nyilvánította a Covid-19-járványt.

A szakemberek felhívták a figyelmet arra, hogy a betegség új, így a terjedés sebességére, a lefolyás súlyosságára és a halálozási arányszámra vonatkozó pontos adatok nem álltak rendelkezésre. A 2020. március közepén rendelkezésre álló adatok alapján világszerte mintegy 170 000 megbetegedést és 6500 halálesetet regisztráltak, ami 3,8%-os átlagos halálozási arányt jelentett. A vuhani járványban, 2020 januárjának első 10 napjában 16%-os halálozási arányt regisztráltak, majd ahogy a helyzet stabilizálódott, februárra 0,8%-ra esett ez az érték. Feltételezően az egészségügy kezdeti nehézségeinek rendeződése és a leküzdésre vonatkozó új szabályok javították az eredményességet. A halálozási arány tehát nagyban függ a körülményektől.

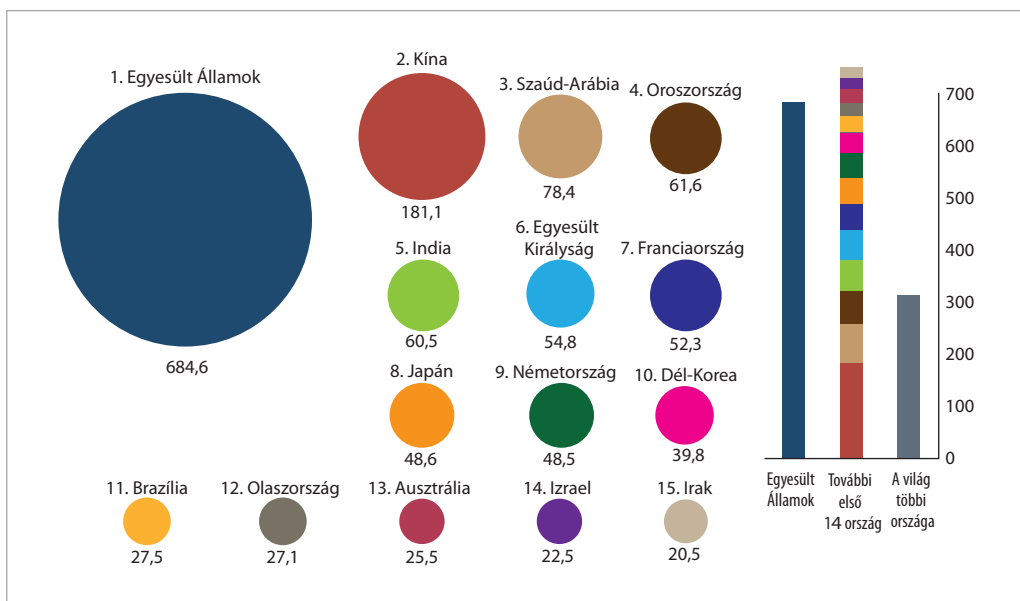
A WHO felhívta a figyelmet, hogy bizonyos krónikus betegségekből szenvedők esetében az átlagosnál sokkal súlyosabb lehet a körlefolyás. A magas vérnyomás, a cukorbetegség, az idült légzőszervi, a szív- és érrendszeri, valamint a daganatos betegségek lényegesen súlyosbítják a koronavírusos fertőzés okozta tüneteket. Az idős korosztályban, ahol az említett betegségek előfordulási aránya viszonylag magas, lényegesen nagyobb a koronavírus kártétele, mint a fiatalok között.

A világban 2021 májusáig közel 163 millió fő fertőződött meg, a vírus halottainak száma 3,379 millió fő volt és közel 1,46 milliárd ember kapott oltást a vírus ellen.

5.5.3. A fegyverkezésből és fegyverkereskedelemből fakadó problémák

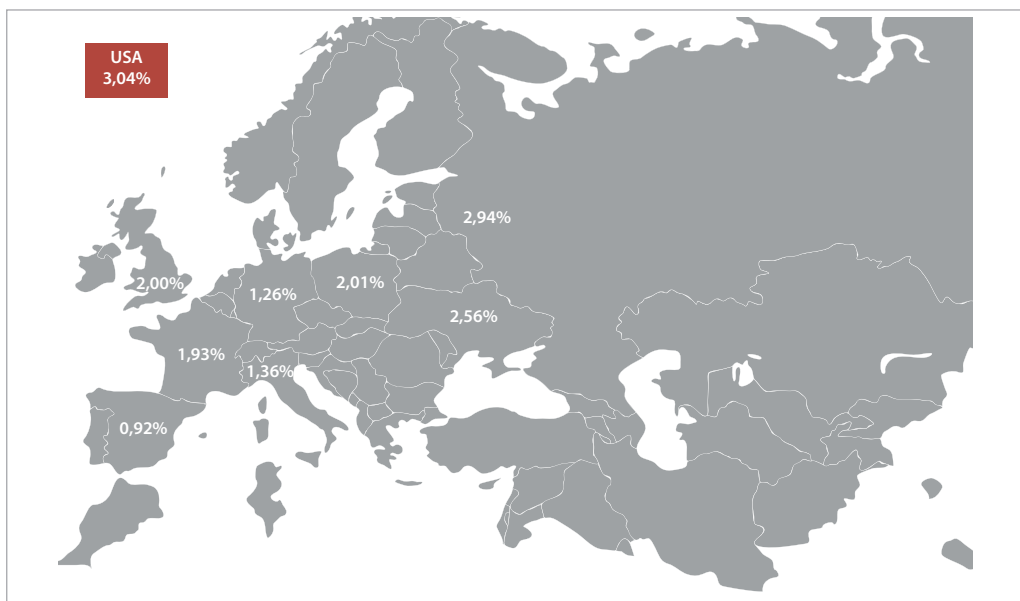
A védelmi jellegű technológiák gyorsan fognak fejlődni a következő 15 évben, kiváltképp a nagy pontosságú fegyverek, az információs rendszerek és a kommunikáció.

A fegyverek exportja akkor eredményezheti egy térség biztonsági stabilitásának felborulását, ha a meglévő katonai erőegyensúly megbontását idézi elő. A válságövezetekbe irányuló fegyverek gyakran fegyverkezési spirált indítanak el, amely a térségben a feszültség fokozódását, a katonai erő alkalmazásának lehetőségét vetíti előre. A védelmi kiadások mellett a GDP százalékos kiadásai és az egy főre jutó védelmi kiadások mutatják a legjobban az európai helyzetet.

14. ábra: A 15 legnagyobb védelmi kiadással rendelkező ország (miliárd dollár)

Forrás: Military Balance 2020.

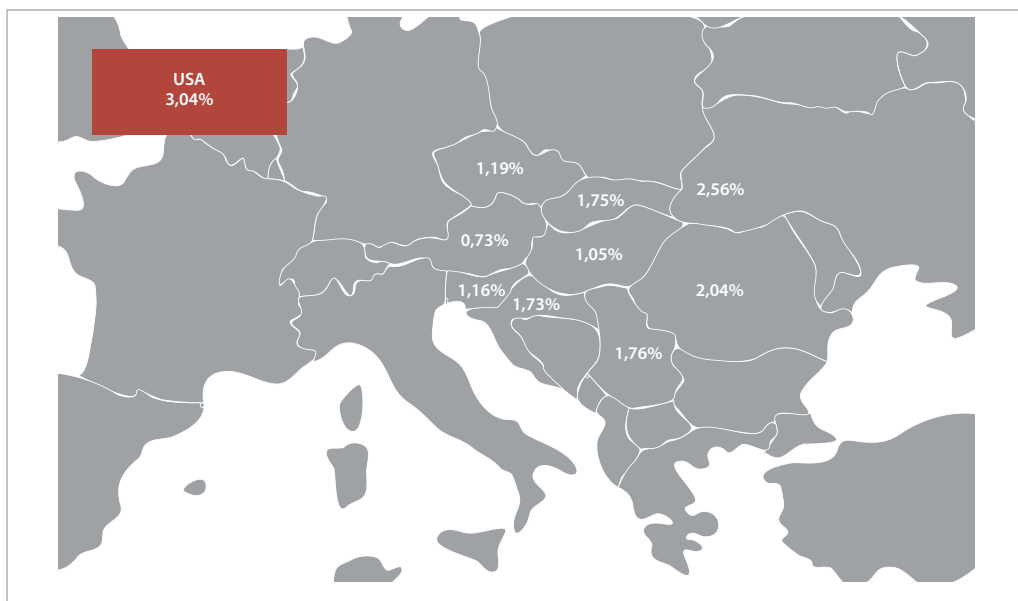
15. ábra: Védelmi kiadások a GDP százalékában (Nyugat- és Kelet-Európa)

Forrás: Military Balance 2020.

16. ábra: Egy főre eső védelmi kiadások dollárban (Nyugat- és Kelet-Európa)

Forrás: Military Balance 2020.

17. ábra: Védelmi kiadások a GDP százalékában (Közép-Európa és a Balkán)

Forrás: Military Balance 2020.

5.5.4. A tömegpusztító fegyverek elterjedéséből adódó kockázatok

A nukleáris veszélyt növeli az a tény, miszerint ötről (USA, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína) kilencre nőtt az ilyen fegyverekkel rendelkező vagy azok előállítására képes és törekvő országok száma. A kis és közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták, különösen ha tömegpusztító fegyvert hordoznak, már most is jelentősen fenyegetik az USA és a NATO-tagországok érdekeit, katonai erőit, illetve polgári lakosságát. Az Egyesült Államok és a világ többi része 2015 után fenyegetésekkel szembesült Észak-Korea részéről. Az atomfegyverek száma a világban: 14 935 darab.²²

6. táblázat: Atomfegyverrel rendelkező országok listája, 2022

A nukleáris erők helyzete 2022						
Ország	Telepített stratégiai	Telepített, nem stratégiai	Tartalék / Nem telepített	Katonai készlet	Kivont	Teljes készlet
Oroszország	1 588	0	2 889	4 477	1 500	5 977
Egyesült Államok	1 644	100	1 964	3 708	1 720	5 428
Franciaország	280	n. a.	10	290		290
Kína	0	n. a.	350	350		350
Egyesült Királyság	120	n. a.	60	180	45	225
Izrael	0	n. a.	90	90		90
Pakisztán	0	n. a.	165	165		165
India	0	n. a.	160	160		160
Észak Kórea	0	n. a.	20	20		20
Összesen:	~3 632	~100	~5 708	~9 440	3 265	~12 705

Forrás: Federation of American Scientists: Status of World Nuclear Forces. *Fas.org*, 2022. március 8.

5.6. A 21. század biztonsági fenyegetései

5.6.1. A szervezett bűnözéssel összefüggő fenyegetések

A világ szervezett bűnözői körei az instabil, fegyveres konfliktusok által terhelt térségekben ember-, gyermek-, fegyver-, drog-, arany-, drágakő- és egyéb csempészhálózatokat működtetnek. A társadalom fejlődésével a bűnözés formái folyamatosan változnak, alkalmazkodnak a szociális viszonyokhoz. A kriminalitás legsúlyosabb megjelenési formája a szervezett bűnözés, amely – mint az eltérő magatartás igen kifinomult változata – bár nem új keletű, jelenleg komoly fenyegetést jelent, főleg az átalakulásban lévő országok gazdaságára nézve, mivel az illegálisan szerzett hasznot visszajuttatja a legális szférába.

A transznacionális szervezett bűnözés (*Transnational Organic Crime – TOC*) olyan személyek egyesületeit, illetve csoportokat jelent, amelynek tagjai részben vagy egészben illegális eszközökkel és földrajzi helytől függetlenül együttműködnek. Folyamatosan a hatalom, a befolyás és a pénz megszerzésére törekednek. Nincs egyetlen, általános struktúra, amelynek megfele-

²² SIPRI: *Global Nuclear Weapons: Modernization Remains the Priority*. *Sipri.org*, 2017. július 3.

lően a TOC-csoportok működnek – hierarchiánként, klánonként, hálózatonként és cellánként változnak, és más struktúrákká fejlődhetnek. Kevés kivételtől eltekintve a TOC-csoportok elsődleges célja a gazdasági haszonszerzés, amelyhez törvényes és tiltott eszközöket, valamint programokat alkalmaznak. Az olyan bűncselekmények, mint a kábítószer-, ember- és lőfegyverkereskedelem, a migráncsempészet, a pénzmosás, az illegális szerencsejáték, a zsarolás, a hamisított áruk, a vadon élő állatok és a kulturális javak csempészete, valamint a számítógépes bűncselekmények kulcsfontosságúak a TOC-vállalkozásokon belül. Az ezekkel járó hatalmas pénzüsszegek veszélyeztethetik a legitim gazdaságokat, és a köztisztviselők korrupciója révén a bűnözői csoportok közvetlen hatással lehetnek a kormányokra.

A világszerte elérhető, fejlett technológiákat felhasználva, a TOC-csoportok vagy maguk követnek el számítógépes bűncselekményeket, vagy pedig kibernetikus eszközöket használnak más jogellenes cselekmények megkönnyítésére.

A TOC jelentős és növekvő veszélyt jelent a nemzeti és a nemzetközi biztonságra, súlyos következményekkel jár a közbiztonság, a közegészségügy, a demokratikus berendezkedés terén.

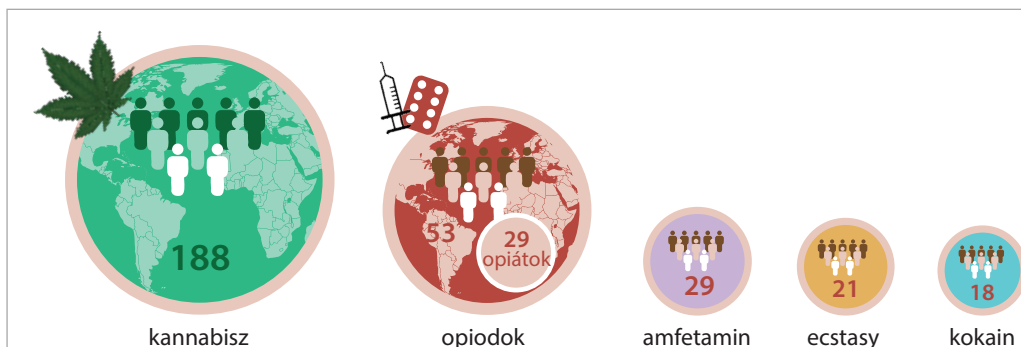
A legfontosabb szervezett bűnözői csoportosulások:

- A szicíliai maffia, központjai: Palermo, Trapani, Agrigento;
- Camorra, központjai: Nápoly, Salerno, Avellino, Caserta, Benevento;
- 'Ndrangheta, amelynek központjai: Calabria, Gioia Tauro, Siderno, Reggio Calabria,
- Sacra corona unita: a viharosan fejlődő pugliai maffiacsaládok gyűjtőfogalma;
- Cosa Nostra, az amerikai maffia, működési területe az USA-ban mindenekelőtt New York, New Jersey, Florida, Louisiana, Nevada, Michigan és Rhode Island államok;
- Boryokudan-Yakuza: ez a több mint 2500 csoportból és 85 ezer tagból álló japán szervezet talán a világ legrégebbi bűnszervezete;
- Triádok, a kínai maffia: körülbelül 23 csoport létezik, hozzávetőlegesen 40 ezer taggal; az USA-ban letelepedett csoportosulások: *Wo Hop To*, *Wah Ching*, *Sun Yee On*, *Flying Dragon*, *13K* és *United Bamboo* neveken ismertek;
- Korzikai klánok, fő működési területük: Dél-Franciaország, Marseille;
- Orosz maffia, a legfertőzöttebb régiók az észak-kaukázusi területeken, a sztavropoli határterületen, Adigében, Moszkvában, Szentpéterváron, továbbá Nyizsegorodszk, Szamarszk, Cseljabinszk és Irkutszk megyében vannak;
- Keleti maffia: ez a lengyel, román, ukrán bűnözői csoportosulások gyűjtőneve.²³

5.6.2. A kábítószer és az ellene való küzdelem

A kábítószer-fogyasztás az egész világon növekszik: a fogyasztók aránya mind a magyar, mind a világ népességét tekintve folyamatosan emelkedik. 2009-ben a becslések szerint 210 millió felhasználó képviselte a 15–64 éves globális népesség 4,8%-át, szemben a 2018-as becslést 269 millió felhasználóval, vagyis a népesség 5,3%-ával.

²³ Resperger István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

18. ábra: A drogot használók száma 2018-ban (kannabisz, opioidok, opiátok, amfetamin, ecstasy, kokain)
 Forrás: World Drug Report 2020.

Mintegy 35,6 millió ember szenvedett kábítószer-fogyasztási rendellenességekben 2018-ban. A kannabisz a leggyakrabban használt anyag, az opioidok a leginkább károsak. Becslések szerint 2018-ban 192 millió ember fogyasztott kannabiszt, világszerte ez a leginkább használt kábítószer. Összehasonlításképpen: 2018-ban 58 millió ember élt opioidokkal.

A nemzetközi kábítószer-kereskedelem mindig is szorosan kapcsolódott a szervezett bűnözéshez, a körök 35%-a vesz részt a kábítószer-kereskedelemben termelőként, szállítóként vagy terjesztőként.²⁴ A kábítószerek termesztése, gyártása és szállítása országhatárokon át, majd a fogyasztókhoz juttatása széles körű elosztóhálózaton keresztül állandó, jól szervezett struktúrák nélkül nem végezhető el. A fegyveres erők számos különleges kiképzettségű alakulata küzd a különböző kábítószerterjesztő-hálózatok ellen, főként Dél-Amerikában és Ázsiában. A drog nagyon szoros kapcsolatban van a feketepiaciakkal, a korrupcióval, és a terroristaszervezetek is szívesen használják ki a jó hozamot kínáló lehetőséget. Ilyen módon finanszírozzák magukat a tálibok és néhány dél-amerikai terrorszervezet is, mint például a FARC.²⁵

Magyarország stratégiai dokumentuma, a nemzeti drogellenes stratégia 2013 óta határozza meg a hazai kábítószer-politikát. A tiltott drogok éves prevalenciájának értéke a felnőtt népességben 2,3%, a fiatal felnőtt népességben pedig 5,3%. Az iskoláskorúak körében a legelterjedtebb kábítószer 2015-ben a marihuána volt a 9–10. évfolyamon. Az ezt követő drogok legális vagy részben legális szerek. A második helyen új pszichoaktív szer áll, a 2015-ben először kérdezett szintetikus kannabinoidok szercsoportja, majd az orvosi javaslat nélkül szedett nyugtatók/altatók, s ezután ezek alkohollal történő együttes fogyasztása következik. Ötödik helyen a szerves oldószerek belélegzése szerepel. A következő kábítószer az amfetamin, amely így a hatodik helyre került. Hasonlóan elterjedt még az ecstasy, a kokain és az LSD fogyasztása. Magyarországon 2010 óta összesen 181, 2015-ben 24 új pszichoaktív szert azonosítottak. A kábítószer-fogyasztással összefüggő halálesetek az új pszichoaktív anyagok 2010-es megjelenése előtt jellemzően opiáthasználathoz, azon belül is heroinfogyasztáshoz voltak köthetők. 2010 óta lassú

²⁴ Új típusú szintetikus drogok: triptaminok, szintetikus kationok, szintetikus kannabiszok, szintetikus ópiumok, növényi alapú szerek, piperazinok, feniletilaminok, fenciklidin típusú anyagok, aminosavak és más egyéb anyagok. Lásd United Nations: [World Drug Report 2019](#).

²⁵ A FARC (The Revolutionary Armed Forces of Colombia – Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők) és a tálibok bevétele 150 millió dollárra volt tehető 2016-ban. Lásd United Nations: [World Drug Report 2017](#).

emelkedést mutat ugyanakkor a metadonhoz köthető halálesetek száma. Az utóbbi években az új pszichoaktív szerek használata az elhunytak mintáiban is igazolódott.

5.6.3. Kiberbűnözés

A szakértők a jövőben a biztonság újabb dimenzióit érintő problémák megjelenését vetítik előre. Továbbra is kiemelt szerepet tulajdonítanak a politikai, vallási és ideológiai indíttatású terrorista akcióknak. A szervezetek – főként a Közel-Kelet megoldatlan problémáiból adódóan – saját államuk megalapítása érdekében vagy más államok gazdasági, kormányzati vagy egyéb gyengítése céljából további súlyos akciókat követhetnek el.

A számítógépes hadviselés jellemzője, hogy a kormányzati számítógépes rendszerek, bankok, állami intézmények elleni támadások kerültek előtérbe. A jelenlegi számítógépes támadások megoszlása azt mutatja, hogy a jelszavak megszerzése, az új típusú vírusok gyártása, valamint a zsarolóprogramok száma magas szintű növekedést mutat.²⁶

5.6.4. A terrorizmus

A legújabb, terrorizmusra vonatkozó adatbázisok a következő helyzetet festik elénk: a világban közel 170 000 terrortámadás következett be 1970–2019 között. Az adatok alapján látható, hogy 2008–2016 között a terroristák által elkövetett incidensekben meghalt személyek száma 286%-kal (8466-ról 32 175-re) emelkedett. 2008–2017 között pedig ez a mutató 247% volt, és ugyanezen időszakban a menekültek száma: 63,9 millió fő.²⁷

7. táblázat: A fő terrorszervezetek támadási statisztikái 2019-ben

Szervezet	Támadások száma	Változás 2018-hoz képest	Halottak száma	Változás 2018-hoz képest
Talibán	1375	9%	7531	-11%
Ansar Allah	579	55%	983	11%
Iszlám Állam	461	-37%	1252	-44%
Boko Haram	348	43%	1954	47%
Al-Shabaab	330	-33%	864	-25%

Forrás: University of Maryland: [Global Terrorism Database](https://start.umd.edu/), Start.umd.edu, 2020. július.

2001. szeptember 11-e az emberiség új időszámításának kezdete, egyben a terrorizmus elleni küzdelem egyik fontos mérföldköve. Az Amerikai Egyesült Államokban 1865. április 9-én véget ért a polgárháború, azóta amerikai földön nem érte ilyen súlyos veszteség az USA-t. A terrorcselekmény következtében előtérbe került a terrorizmus, ezen belül a vallási indíttatású terrorizmus, valamint az ellene való küzdelem. Egy terroristacselekmény fogalmának meghatározása során sokféle változattal találkozhatunk.

²⁶ Claudio Müller – Rosta Gábor: A legújabb szupervírusok. Chip, (2013), 3. 24–29.

²⁷ Institute for Economics and Peace: [Global Peace Index 2019. Measuring Peace in a Complex World](https://reliefweb.int/). Reliefweb.int, Sydney, 2019. június.

A terrorizmus: terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosságon, erőszakos eszközökkel folytatott tevékenység abból a célból, hogy akaratukat az ellenfélre kényszerítsék.

A fogalmak közös jellemzőiként említhetjük:

- a politikai, vallási, ideológiai indíttatást;
- az erőszak alkalmazását;
- a félelem kiváltásának szándékát;
- a kormányzat és a társadalom megrendítését.

„Bizonyos tény, hogy nem minden muszlim terrorista, de ugyanolyan biztos és kivételesen fájdalmas, hogy szinte minden terrorista muszlim.”²⁸ Abdul Rahman Al-Rashed vallástudós szavai ezek, de nemcsak emiatt, hanem az elmúlt évek fanatikus, vallásilag motivált merényletei miatt külön is érdemes megvizsgálni a vallási (iszlám) indíttatású terrorizmust. A jelenkor egyik nagy fenyegetését a nemzetközi terroristahálózat, az Iszlám Állam jelenti. Bár a terrorizmus elleni küzdelemben sok sikert ért el a világ, meg kell állapítani: a hálózat még jelentős tartalékokkal rendelkezik.

A szervezet egyrészt gyorsan érte el magas létszámát a harcoló katonáit tekintve, másrészt a területi nyeresége Erwin Rommel tábornok észak-afrikai sikereihez hasonló. Közel 22–25 ezer km²-t tart uralma alatt, és ami nagyon fontos: a lakosság támogatását is élvezi, hiszen csak Irakban 9 millió fő tartozik a szunnita irányzathoz, akik háttérbe szorultak a 2003-as iraki megszállás után.

Az Iszlám Állam (IÁ) igazi erejét a külföldi harcosok alkotják. A dzsihádisták közel 80 országból érkeztek 2015-ben, létszámuk közel 20 ezer fő volt. A külföldi harcosok a következő országokból jöttek: Szaúd-Arábia: 2500, Tunézia: 3000, Marokkó: 1500, Franciaország: 1200, Németország: 600, Jordánia: 1500, Oroszország: 3000, Törökország: 1000 fő.

Az Iszlám Állam létszámának alakulása

2005: 1000 fő

2006: 1100 fő

2011: 1000–2000 fő

2014: 6–10 ezer fő

2014: 11 ezer fő (6000 fő Irakban, 3000–5000 fő Szíriában)

2015: 20–31,5 ezer fő

Az Iszlám Állam az al-Kaida nemzetközi terrorszervezetből vált ki, az Abu Muszab az-Zarkávi vezette Jama'at al-Tawhid wal-Jihad²⁹ nevű szervezethez tartozott, majd a térség vezető szervezetévé, sok más csoportosulás ernyőszervezetévé vált. Mint korábban az al-Kaida, az Iszlám Állam is *primus inter pares* (első az egyenlők között) terroristaszervezetté lépett elő, amelynek minden nagyobb terrorcsoport hűségesküt tett: a nigériai Boko Haram és a szómáliai al-Shabaab 2015 márciusában, a líbiai Iszlám Fiatalok Súra Tanácsa (*Islamic Youth Shura Council*) még 2014-ben, az afganisztáni tálibok 2015-ben.

²⁸ Samantha M. Shapiro: *The War Inside the Arab Newsroom*. *New York Times*, 2005. január 2.

²⁹ Ahmed S. Hasim: *From Al Kaida affiliate to the rise of the Islamic Caliphate: The evolution of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)*. RSIS, Nanyang Technological University, 2015.

Mit kínál az IÁ? Elsősorban az erőszak, a brutalitás kiélésének lehetőségét. Sikert és lehetőséget arra, hogy a sok vereséget, megaláztatást elszenvedett muszlim harcosok győztes szerepben jelenjenek meg, alakítsák a térség sorsát.

Az IÁ – nem egyszerű terrorszervezetként, hanem jól működő csoportként – hosszú távra is megtervezi tevékenységét. Tervezési módszereik és szintjeik között megtalálhatjuk a nagy stratégiai tervezést (politikai szint), a katonai stratégiai szint katonai céljait és a harcászati szintű módszereket, alkalmazásokat és eljárásokat is.

Az Iszlám Állam nagy stratégiája és katonai stratégiája

Az IÁ nagy stratégiája:

- a már az al-Kaida által meghirdetett kalifátus létrehozása, az államhatárok lebontása a térségben;
- megalapítani és stabilizálni az iszlám államot;
- a muszlimok tömegeit ide zárandokoltatni;
- a világban további terjeszkedés.

Az IÁ katonai stratégiája:

- a szunnita területek ellenőrzés alá vonása, a térség városainak és kritikus erőforrásainak ellenőrzése;
- védelmi zóna létrehozása a kurd területek határain a kurd katonai támadások ellen;
- a szíriai kormányerők és az iraki biztonsági erők további pusztítása, védelmi képességeik lebontása, felőrlése;
- az iraki területek elfoglalása, a síita területekről indítható támadások elleni védelem kialakítása;
- a szíriai területen az al-Nuszra szervezet semlegesítése;
- további területek hódítása.

5.6.5. A fegyveres konfliktusok, háborúk hatásai

A két szuperhatalom szembenállásának időszakában is jelentős számú konfliktus, kihívás jelentkezett, de a hidegháború éveitől ezek kevésbé voltak kiélezettek. 1945-től napjainkig a Földön csupán 26 nap telt el háború nélkül. A legújabb adatok szerint a legbékésebb, biztonságos országok: Izland, Dánia, Ausztria, Új-Zéland, Portugália, Csehország, Svájc, Kanada, Japán, Szlovénia, Finnország. A legkevésbé békés országok a következők: Szíria, Dél-Szudán, Irak, Afganisztán, Szomália, Jemen, Közép-afrikai Köztársaság, Ukrajna, Líbia, Szudán, Pakisztán.³⁰ A fegyveres konfliktusokban az áldozatok száma 19 601-ről 101 406-ra emelkedett 2008–2016 között.³¹ A 2016-os évben 57 millió menekültet regisztráltak az ENSZ szakosodott szervei. A konfliktusok mérete, intenzitása, az alkalmazott erők nagysága, területi kiterjedése alapján 1989 és 2016 között az áldozatok száma 2,238 millió fő volt. Az államok közötti harcokban 1,29 millió fő, a nem állami konfliktusokban 160 940 fő, az egyoldalú konfliktusokban 786 620 fő veszítette életét.³²

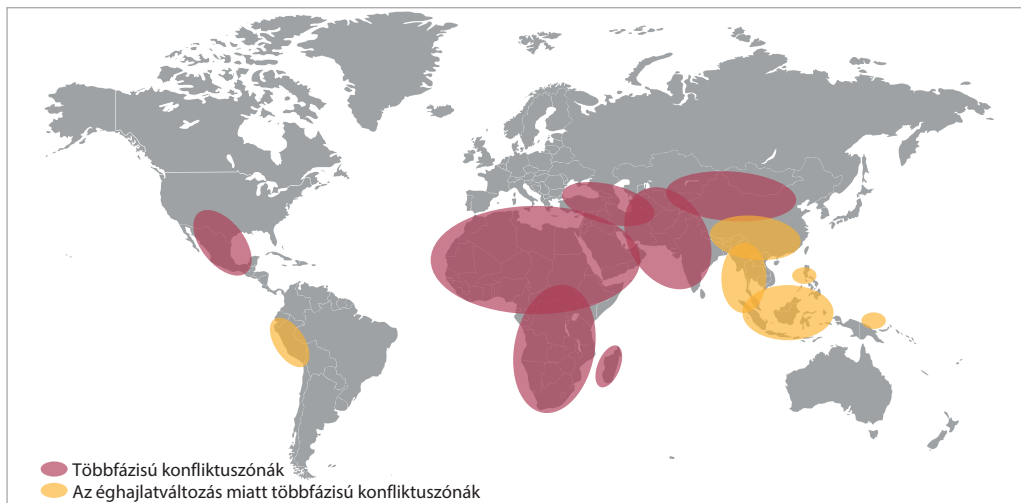
³⁰ Vision of Humanity: [Global Peace Index 2018](https://www.visionofhumanity.org/). *Visionofhumanity.org*.

³¹ [Global Peace Index 2018](https://www.visionofhumanity.org/).

³² Lásd: UCDP – [Uppsala Conflict Data Program](https://www.ucdp.se/).

A fegyveres összeütközések hatásai közé sorolható még a gyerekkatonák részvétele³³ is a harcokban, a környezeti károsodások – akár az öbölháborúban az olaj Arab-öbölbe (Perzsa-öbölbe) történő engedése és a kutak felgyújtása, akár Koszovóban a gyengített uránt tartalmazó lövedékek alkalmazása –, a taposóaknák okozta károk és veszteségek.

Az eddigi adatok szerint az államon belüli konfliktusok száma 1950 óta folyamatosan emelkedik. Az államok közötti konfliktusok száma jelentős volt, de történelmi léptékkal mérve így is alacsony. Az államok fokozott küzdelmet folytatnak az erőforrásokért, a regionális konfliktusok hatása pedig nem befolyásolja pozitívan a nemzetközi stabilitást, a válságoknak messze régiókon túlmutató hatásai lehetnek.

19. ábra: Többfázisú konfliktuszónák 2040-ben

Forrás: Strategic Trends Programme. Global Strategic Trends – Out to 2040. Stat.berkeley.edu.

A válságok mellett a stratégiai sokkok is nehezítik a béke és a biztonság megteremtését. Esetenként az egyszeri események olyan megszakításokat eredményezhetnek, amelyek befolyásolják a meglévő folyamatokat és átalakítják a stratégiai környezetet. Egy ilyen esemény stratégiai sokk. A nagy hatású, alacsony valószínűségű események történelmi példái a következők:

- a 2007–2008-as pénzügyi válság;
- a szeptember 11-i terrortámadások;
- a berlini fal összeomlása.

A stratégiai sokkok kaszkádhathatóak, s több, látszólag összefüggő és előre nem látható változáshoz vezetnek. Átformálják a stratégiai kontextust, megváltoztatják a viselkedést és a tevékenységet.

³³ 2000-től 300 ezer 8–14 éves gyerek vett részt fegyveres harcokban harcosként, kémként, futárként, öngyilkos merénylőként, szakácsként, élő pajzsként, hírvivőként, szexuális áldozatként. Az elmúlt 15 évben szinte minden nagyobb fegyveres konfliktusban, összetűzésben részt vettek gyerekek, sokszor 10 év alattiak. Általában árvák, akik nagyon szegény környezetből származnak. Lásd United Nations: [The Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict: the Legal Foundation](#). Children and Armed Conflict. Working paper 1. New York, Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, 2009. október.

A válság közepes és hosszú távú hatásai bizonytalanok, azonban ennek a stratégiai sokknak a hatásai mégis jelentősek vagy katasztrofálisak lehetnek. Magában foglalhatja a globalizációt is, amely társadalmi, gazdasági, pénzügyi és geopolitikai területeket rendezhet át. A 2040-ig terjedő időszakban a globális kölcsönös függés és a komplex rendszerekre való támaszkodás valószínűleg tovább fog nőni.

A válság közepes és hosszú távú hatásai bizonytalanok, azonban ennek a stratégiai sokknak a hatásai mégis jelentősek vagy katasztrofálisak lehetnek. Magában foglalhatja a globalizációt is, amely társadalmi, gazdasági, pénzügyi és geopolitikai területeket rendezhet át. A 2040-ig terjedő időszakban a globális kölcsönös függés és a komplex rendszerekre való támaszkodás valószínűleg tovább fog nőni.

Egy nagyon érdekes biztonsági helyzetet teremt a nagyhatalmak számára az északi- és a déli-sarki régió. Nemcsak a hajózási útvonalak kezelése, ellenőrzése szempontjából, de a térségekben található fosszilis energiahordozók és stratégiai ásványkincsek miatt is. A Jeges-tenger által a környező államok, különösen Oroszország és Kanada jelentős előnyt élvez majd az energiaforrásokhoz való hozzáférésben.

Az Antarktisz Szerződésrendszer, amely a 60. szélességi foktól délre eső területeket érinti, valószínűleg továbbra is fenntartja a környezetvédelmet és megakadályozza a terület katonai alkalmazását. Az Antarktisz területén nagy valószínűséggel a viták kizárhatók, de a déli térségben verseny alakulhat ki az energia és a halászati erőforrások tekintetében, a növekvő és feltörekvő hatalmak pedig kihasználhatják a helyzetet.

5.7. A jelenkori hadviselési módok összehasonlítása

5.7.1. Hagyományos hadviselés

A hagyományos műveletek aktorai az államok, amelyek viszonylagos erő- és eszközeigényben vannak, stratégiai céljuk az ellenfél védtelenné tétele, akaratuk rákényszerítése, az ellenséges katonai erők megsemmisítése, területének elfoglalása, az ellenséges nép akaratának megtörése. Mindez főként katonai módszerek alkalmazásával történik, a stratégiai dimenziók közül az alapvető elem a katonai erő. Fő jellegzetesség a megsemmisítés. Az ilyen jellegű konfliktusok halott-sebesült aránya 1:3. A vezető szereplő a műveletek kezdetétől a befejezéséig az állam. Ilyen háború például az iraki–iráni háború vagy az USA vezette koalíció Irak ellen.

5.7.2. Aszimmetrikus hadviselés

A háború egyik különleges fajtája az aszimmetrikus hadviselés.

Aszimmetrikus hadviselés

Az aszimmetrikus hadviselés: pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó, közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, amellyel rákényszeríthetjük akaratunkat az ellenségre.

Az aszimmetrikus műveletek alatt az államok nem állami szereplők elleni tevékenységét értjük. Stratégiai cél az ellenség kifárasztása, akaratunk rákényszerítése, az ellenség akaratának megtörése, kivéreztetése. Leggyakoribb a gerilla-, felkelő-, terroristamódszerek alkalmazása. Fő jellegzetesség a kifárasztás. A stratégiai dimenziók közül a fő elem az idő. Az ilyen jellegű konfliktusok halott–sebesült aránya 1:6–14. A vezető szereplő a műveletek kezdetétől a befejezéséig a fegyveres erők, a fegyveres csoportok. Ilyen az USA vezette koalíciónak az al-Kaida terrrorszervezet elleni tevékenysége.

5.7.3. Hibrid hadviselés

Oroszország fegyveres konfliktusban folytatott módszerét a szakértők hibrid hadviselésnek nevezik.

Hibrid hadviselés

A hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyünk és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.

A hibrid műveletek szereplői az államok és irreguláris szervezetek az állam vagy államok ellen. A döntő erő- és eszközfölényben lévő fél alkalmazza. Stratégiai cél az ellenséges állam és a fegyveres erők működésképtelenné, védtelenné tétele, akaratunk rákényszerítése, az állam/nép akaratának a megtörése, az ellenséges állam/katonai erők működésképtelenné tétele, területének elfoglalása, elcsatolása. Fő módszer a reguláris/irreguláris katonai erők és a gerilla-, terroristaszervezetek, diplomáciai képviseletek, gazdasági módszerek felváltva történő alkalmazása. Fő jellegzetesség a kifárasztás és a működésképtelenné tétel. A stratégiai dimenziók közül a fő elem a katonai erő és az információ. Az ilyen jellegű konfliktusok halott–sebesült aránya 1:2,5–6. A vezető szereplő a műveletek kezdetétől a befejezéséig az állam. Ilyen például Oroszország háborúja Ukrajna ellen.

8. táblázat: A hadviselési módok összehasonlítása

	Hagyományos hadviselés	Aszimmetrikus hadviselés	Hibrid hadviselés
A hadviselés módja	Reguláris erők összecsapása	– reguláris és irreguláris erők vagy – reguláris erők összecsapása	Reguláris és irreguláris erők a reguláris és/vagy irreguláris erők ellen
Aktorok	állam(ok) – állam(ok)	– állam(ok) – nem állami szereplő; – állam(ok) – állam(ok)	állam(ok), nem állami szereplő(k) – állam(ok)

	Hagyományos hadviselés	Aszimmetrikus hadviselés	Hibrid hadviselés
Alkalmazó fél	Hasonló méretű haderők	– az egyik fél méretében, mennyiségében, módszereiben eltér; – általában a gyengébb fél alkalmazza	Általában a túlerőben lévő fél alkalmazza
Stratégiai végállapot	Az ellenfél védtelenné tétele, akaratunk rákényszerítése	Az ellenség kifárasztása, akaratunk rákényszerítése	Az ellenséges állam és a fegyveres erők működésképtelenné, védtelenné tétele, akaratunk rákényszerítése
Katonai végállapot (győzelem)	– az ellenséges katonai erők megsemmisítése; – a terület elfoglalása; – a nép akaratának a megtörése	– kifárasztás, – az ellenség akaratának megtörése; – kivézettség	– az állam/nép akaratának a megtörése; – az ellenséges állam/katonai erők működésképtelenné tétele; – a terület elfoglalása, elcsatolása
Módszer	Katonai módszerek	Gerilla-, felkelő-, terroristamódszerek	– reguláris/irreguláris katonai, gerilla-, terroristamódszerek; – diplomáciai/ gazdasági módszerek
A katonai és polgári módszerek aránya	4:1	3:2	1:4
Fő hadviselési módszer	Megsemmisítés	Kifárasztás	– kifárasztás; – működésképtelenné tétel
Módszer jellege	Egymást követő akciók	Fokozatosan emelkedő intenzitás és erőszak	Rugalmasan, felváltva alakított intenzitás és erőszak
A veszteségek aránya (halott–sebesült)	1:3	1:6–14	1:2,5–6
Fő stratégiai dimenzió	Reguláris katonai erő	Idő	– reguláris és irreguláris katonai erő; – információ; – diplomácia; – gazdaság; – média
A „clauswitz-i állam, hadsereg, polgár hármass” vezetője a konfliktusban	Állam	Hadsereg	Állam

Forrás: saját szerkesztés

Összefoglalva a három hadviselési módot megállapíthatjuk, hogy a hagyományos hadviselés katonai végállapotának hármass szabálya a hibrid műveletekre megfordult. A régi háborúkban

jellemző „megsemmisíteni, elfoglalni, megtörni” elv helyébe az aszimmetrikus műveletekben a „kifárasztani, megtörni, kivéreztetni”, a hibrid műveleteknél a „megtörni, működésképtelenné tenni, elfoglalni” elv lépett, mint az elsődleges siker záloga. Az új típusú konfliktusok szereplőivel kapcsolatban a legfontosabb megállapítás az, hogy nincsenek érvényes szabályok – ez egyrészt az államiság hiányából, másrészt a felkelők, terroristák által követett stratégiából következik.

5.8. Magyarország biztonsági dimenzióinak értékelése

Hazánk biztonsági dimenzióinak értékelésénél fontos levonni a következtetést: a demográfiai mutatók alapján rövid (1–5 év), közép- (5–10 év) és hosszú távon (10–20 év) az ország érdekeire közepes és magas fenyegetést jelent hazánk elöregedése, a „fogyó nemzet” kategória. A migráció tekintetében közepes, a kábítószer elleni küzdelemben alacsony fenyegetettségként kell értékelnünk ezt a veszélyforrást. A terrorizmus³⁴ – mint a fenyegetések legmagasabb szintje – közép-távon nem, de hosszabb távon (közepes valószínűséggel) magas fenyegetést jelent társadalmunk számára.

9. táblázat: A transznacionális biztonsági dimenziók értékelése

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	közép-távon	hosszú távon	rövid távon	közép-távon	hosszú távon
Demográfiai változások	alacsony	közepes	közepes	közepes	közepes	magas
Migrációs nyomás	közepes	közepes	közepes	közepes	közepes	közepes
Kábítószer-kereskedelem	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony
Terrorizmus	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	magas
Energiafüggőség	közepes	közepes	magas	közepes	közepes	magas

Forrás: saját szerkesztés

A további területek megítélésénél a katonai dimenzióban nem számolhatunk közvetlen környezetünkben nagy fegyveres konfliktus bekövetkezésével. Közép- és hosszú távon a regionális fegyveres konfliktusok kialakulásának közepes valószínűsége is magas fenyegetést okozhat az ország érdekeinek érvényesítésében. A korlátozott célú destabilizációs agressziót középtávon nem zárhatjuk ki, illetve az ország érdekeire és érdekeire gyakorolt fenyegetését magas szintre kell besorolnunk. A tömegpusztító fegyverek elterjedése akkor jelenthet reális fenyegetést, ha olyan országok kezébe kerül tömegpusztító fegyver és hordozóeszköz, amelyek a mi szövetségi rendszerünkkel (NATO, EU) ellentétbe kerülnek, és ezt nyomásgyakorlásként, reális elrettentő eszközként alkalmazhatják. A katonai nyomásgyakorlás bekövetkezhet, ha a környezetünkben lévő, nagy katonai potenciállal rendelkező ország valamilyen politikai, gazdasági vagy egyéb cél elérése érdekében hazánkra fegyveres, rendvédelmi vagy számítógépes hadviseléssel erőt alkalmaz, vagy azt kilátásba helyezi. Egy esetleges extrémista terroristatámadás főként hazánk nemzetközi szerepvállalása kapcsán fenyeget. Kibertámadás a világ bármely pontjáról indítható,

³⁴ Lásd a kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata [Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról \(NBS\)](#), 30. pont.

az ország infrastruktúráját, vezetési, politikai, illetve bankrendszerét fenyegetheti már rövid távon, magas károkozó képességgel. A szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége az ország demokratikus berendezkedését, államrendjét, a stabilitást, a jólétet fenyegethetik, hosszabb távon közepes nagyságú fenyegetéssel az érdekeinkre.³⁵

10. táblázat: A katonai, kiber- és egyéb veszélyek értékelése

Katonai veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire			Megjegyzés
	rövid távon	közép-távon	hosszú távon	rövid távon	közép-távon	hosszú távon	
Nagy méretű fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	alacsony	magas	magas	magas	NBS 27. pont
Regionális fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	NBS 27. pont
Korlátozott célú, destabilizációs célú támadás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	
Tömegpusztító fegyverek elterjedése	alacsony	közepes	közepes	közepes	közepes	magas	NBS 29. pont
Katonai nyomásgyakorlás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	
Extrémista fenyegetés	közepes	közepes	magas	magas	magas	magas	NBS 30. pont
Kibertámadás	közepes	magas	magas	közepes	közepes	közepes	NBS 31. pont
Szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége	alacsony	alacsony	közepes	alacsony	alacsony	közepes	NBS 38. pont

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: NBS – 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Felhasznált irodalom

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (NBS).

25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítás a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről.

Magyarország Alaptörvénye. Online: <https://bit.ly/3src1ms>

33 Millionen Menschen in Heimatländern auf der Flucht. *Spiegel.de*, 2014. május 14. Online: <https://bit.ly/3ssU9rC>

A World Perspective on Food Shortages. *Financial Times*, 2017. február 21. Online: <https://on.ft.com/3sqZ8sC>

Borzadva figyelnek a szakértők: Ezt a filmet már láttuk. *Vasárnapi Hírek*, 2014. július 9. Online: <https://bit.ly/3vpWjL>

³⁵ NBS 27–38. pont.

BP Statistical Review of World Energy. *On.bp.com*, 2019. Online: <https://on.bp.com/3tiHfLJ>

Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Budapest, Zrínyi Kiadó, [1832] 2013.

Federation of American Scientists: Status of World Nuclear Forces. *Fas.org*, 2022. március 8. Online: <https://bit.ly/34oKQ2H>

Föld Napja Alapítvány: Túlhasználat. *Világfigyelo*. Online: <https://bit.ly/3BZ8DSZ>

SIPRI: Global Nuclear Weapons: Modernization Remains the Priority. *Sipri.org*, 2017. július 3. Online: <https://bit.ly/35hIQQT>

Institute for Economics and Peace: Global Terrorism Index 2018. Measuring the impact of terrorism. *Reliefweb.int*, Sydney, 2018. november. Online: <https://bit.ly/3tj2wFa>

Institute for Economics and Peace: Global Peace Index 2019. Measuring Peace in a Complex World. *Reliefweb.int*, Sydney, 2019. június. Online: <https://bit.ly/3strnXV>

Global Trends 2030. Alternative Worlds. A Publication of the National Intelligence Council. *Info.publicintelligence.net*. Online: <https://bit.ly/3thauil>

Hasim, Ahmed S.: *From Al Kaida Affiliate to the Rise of the Islamic Caliphate: The Evolution of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)*. RSIS, Nanyang Technological University, 2015.

Központi Statisztikai Hivatal: A világ népessége kontinensek szerint, 1950–2100. *Ksh.hu*. Online: <https://bit.ly/33YXWDz>

Központi Statisztikai Hivatal: Eurostat statikus táblák. *Ksh.hu*. Online: <https://bit.ly/3IZG7n5>

Központi Statisztikai Hivatal: Népesség, népmozgalom (1900–). *Ksh.hu*. Online: <https://bit.ly/341D8LI>

Lewis, Jessica D.: The Islamic State. A Counter-strategy for a Counter-state. Middle East Security Report. *Understandingwar.org*, 2014. július. Online: <https://bit.ly/3tk8aXT>

Lund, Michael S.: *Preventing Violent Conflicts. Strategy for Preventive Diplomacy*. Washington DC, United States Institute of Peace Press, 1996.

Müller, Claudio – Rosta Gábor: A legújabb szupervírusok. *Chip*, (2013), 3. 24–29.

Népességszerkezet és a népesség előregedése. *Ec.europa.eu*, 2017. december 5. Online: <https://bit.ly/3HtWXbW>

OECDiLibrary: *International Migration Outlook 2017*. Online: <https://bit.ly/3K6H1yl>

Padányi József: Az éghajlatváltozás hatása és a katonai erő. In Kohut László et al.: *Az éghajlatváltozás hatása a biztonságra és a katonai erő alkalmazására*. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 2010.

Resperger István: „Nomen est omen” nevében a végzet(e)? – A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek. *Terror és elhárítás*, 5. (2016), 1. 78–81.

Shapiro, Samantha M.: The War Inside the Arab Newsroom. *New York Times*, 2005. január 2. Online: <https://nyti.ms/3M8XGCX>

Smith, David J: *If the World were a Village*. London, Bloombury Education, 2011.

Strategic Trends Programme. Global Strategic Trends – Out to 2040. *Stat.berkeley.edu*. Online: <https://bit.ly/3K1RdYJ>

Strategic Trends Programme. Global Strategic Trends – Out to 2045. *Stat.berkeley.edu*. Online: <https://bit.ly/3IxJCjc>

The Future of World Religions. Population Growth Projections, 2010–2050. *Pewforum.org*. Online: <https://pewrsr.ch/3suBFHg>

The Military Balance 2019. *Iiss.org*. Online: <https://bit.ly/3M5oe8i>

United Nations: *The Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict: the Legal Foundation*. Children and Armed Conflict. Working paper 1. New York, Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, 2009. október. Online: <https://bit.ly/3C1S49i>

United Nations: World Drug Report 2017. *Unodc.org*. Online: www.unodc.org/wdr2017/index.html

United Nations: World Drug Report 2019. *Unodc.org*. Online: <https://wdr.unodc.org/wdr2019/>

Ajánlott irodalom

- Boda József: A nemzetközi szervezetek válságkezelő tevékenysége. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2. (2014), 1. 43–62. Online: <https://bit.ly/3terAgv>
- Kaiser Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. *Nemzet és Biztonság*, 4. (2011), 8. 27–36. Online: <https://bit.ly/3IsGd6r>
- Köszegvári Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években*. Budapest, Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások, 1993–1996.
- Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkúti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.
- Resperger István: *Válságkezelés és hibrid hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. Online: <https://bit.ly/35CdeOP>

Ellenőrző kérdések

1. Hogyan alakul a világ demográfiai fejlődése az elkövetkező 20–30 évben?
2. Mely területek lesznek főként migrációs kibocsájtó területek?
3. Milyen tendenciák érvényesülnek a tömegpusztító fegyverek kapcsán?
4. Mutassa be a világjárvány (pandémia) biztonságra gyakorolt hatásait!
5. Jellemezze a hagyományos hadviselést!
6. Határozza meg az aszimmetrikus hadviselés jellemzőit!
7. Mi jellemzi a hibrid típusú hadviselést?
8. Ismertesse az Iszlám Állam terrorszervezet jellemzőit!